

УДК 025.5:35.075.5

Лілія Присяжна,

наук. співроб. НЮБ НБУВ

РОЛЬ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУПРОВODІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

У статті на прикладі діяльності Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади розглядається роль сучасної бібліотеки в інформаційному супроводі діяльності органів державної влади.

Ключові слова: бібліотека, контент-аналіз, моніторинг, інформаційно-аналітична довідка, аналітична доповідь, реферативна інформація, проблемно-інформативна довідка, інформаційно-довідкова інформація, прогнозно-аналітична інформація, оглядово-аналітичний документ, CIAЗ.

Сьогодні не викликає сумніву, що вирішення органами державної влади та місцевого самоврядування політичних, економічних та соціальних завдань дедалі більше залежить від оперативності, наукової обґрунтованості й зваженості рішень, які вони приймають. У процесі управління керівники постійно мають справу з інформацією як необхідним засобом розроблення управлінських рішень та їх реалізації.

Джерелами інформації для прийняття рішень є не тільки передбачені Законом України «Про інформацію» носії інформації: документи та інші матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, але й різноманітні повідомлення, чутки тощо, що не зафіксовані на матеріальних носіях, або повідомлення з використанням не передбачених Законом носіїв.

На всіх стадіях процесу управління всі джерела інформації відіграють роль інформаційного ресурсу. У цьому загальному потоці досить часто присутня нерелевантна інформація, яка призводить до зниження оперативності й підвищення трудомісткості процесу прийняття державно-управлінського рішення або прийняття помилкового рішення. Інформацією вважають ті відомості, які поглиблюють знання про певну подію та зумовлюють безпосередній інтерес під час вирішення того чи іншого функціонального завдання управління. Вона має бути достовірною, актуальною, своєчасною, проблемно орієнтованою, аналітичною

та мати прогностичний характер, за мінімального обсягу містити максимально повні дані, їхню оцінку, обґрунтовані висновки й рекомендації.

Проблема неточності й недостовірності інформації, з якою працюють органи державної влади, є дуже болючою, тому її розв'язання, безперечно, стане запорукою успішності державної політики.

Водночас на зміну запиту на інформацію дедалі частіше приходять запит на інтерпретацію подій.

Таким чином, необхідність створення систем інформаційної та аналітичної підтримки або систем інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади диктується самим життям.

У розвинутих країнах вже давно визнані так звані «фабрики думок» (think tanks) – наукові центри з обробки та аналізу інформації. Вивчаючи феномен think tanks, науковці багатьох країн стверджують про те, що їхня роль у сучасному політичному процесі загалом і врядуванні на державному рівні зростає і ще більш відчутно зростатиме в подальшому [1]. Уже сьогодні, враховуючи вплив «фабрики думок» на суспільно-політичні, економічні та інші процеси, їх зараховують до «п'ятої влади» (після законодавчої, виконавчої, судової та ЗМІ).

В Україні інформаційно-аналітичною роботою займаються численні структури. Це насамперед інформаційні служби органів державної влади, наукових установ, політичних партій, громадських організацій та ряд недержавних інституцій інформаційного профілю (наприклад, Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, Міжнародний центр перспективних досліджень, Український незалежний центр політичних досліджень тощо) [2].

На думку української дослідниці І. Ібрагімової, аналітичні відділи закладають науковий контекст для подальших рішень, дають поштовх довгостроковому плануванню на основі постійної оцінки загального контексту, саме такі структурні одиниці уможливають розроблення обґрунтованої, послідовної, поетапної та відповідальної державної політики, мають гарантувати відповідність певних рішень фундаментальним цінностям суспільства [3].

Бібліотеки як інформаційні центри теж не стоять осторонь від питань інформаційно-аналітичного забезпечення органів державного урядування. Сьогодні інформаційна функція бібліотек у процесі дедалі більш тісної співпраці з управлінськими структурами трансформується в інформаційно-аналітичну функцію. Тобто на зміну основній функції бібліотеки – забезпечення літературою та інформацією, здійснення повного та якісного бібліотечно-бібліографічного обслуговування всіх категорій

читачів згідно з інформаційними запитами на основі широкого доступу до бібліотечних та інформаційних ресурсів приходять нові форми передавання інформації, що здатні замінити першоджерела та заощадити час користувача. Освоюються нові аналітичні методи переробки інформації, формуються інформаційно-бібліографічні бази даних різної спрямованості, реалізується комплексний підхід до вирішення інформаційних завдань, за якого замовник отримує всі необхідні інформаційно-консультативні послуги щодо свого запиту. При цьому, власне, бібліографічна інформація, раніше – основний продукт інформаційної діяльності бібліотеки, поступово стає допоміжним засобом внутрішнього використання.

Слід зазначити, що конкурентоспроможність бібліотеки в порівнянні з іншими інформаційними структурами щодо інформаційного супроводу органів державної влади забезпечується завдяки використанню її потенціалу, який є величезними масивами інформації у фондах бібліотеки – книги, документи, рукописи, аудіовізуальні матеріали, інші носії інформації тощо та кваліфікований персонал відповідних підрозділів бібліотек і її інфраструктури з обслуговування користувачів, враховуючи організацію доступу до інформації через Інтернет. Американський філософ Р. Емерсон (1803–1882) казав: «Какое огромное богатство может быть в маленькой избранной библиотеке. Общество мудрейших и достойнейших людей, избранное из всех цивилизованных стран мира на протяжении тысяч лет, предоставило нам здесь в лучшем порядке результаты своего изучения и своей мудрости». У свою чергу Х. Ортега-і-Гасет, іспанський філософ і публіцист (1883–1955), зазначав, що «нельзя видеть в библиотекаре простого помощника ученого. Библиотекарь сам ученый. Но только он работает не над одной и притом своей темой, а над многими чужими темами. Это ученый, целиком отдающий себя другим» [4].

Розробляючи власні технології обробки інформації, що використовуються під час проведення наукових досліджень та дають змогу організувати на їх основі власну синтезовану продукцію, бібліотека сьогодні може задовольнити інформаційні потреби різних користувачів, зокрема органів державної влади.

Сьогодні інформаційна співпраця бібліотеки з владними структурами на загальнодержавному й регіональному рівнях полягає в наданні їм інформації з конкретного питання, що надходить з різноманітних джерел (відкритих і закритих); систематизацію оцінок конкретної проблеми, надання можливих (у необхідних випадках альтернативних) варіантів вирішення проблеми; формування висновків на основі аналізу, пропозицій про політичні та організаційні дії органів управління

з питання, що аналізується (наприклад, прийняття конкретних заходів або залишення проблеми без уваги) [5].

У науковій літературі класифікація аналітичних й інформаційно-аналітичних матеріалів представлена досить умовно.

Розглянемо деякі з найбільш широко використовуваних інформаційно-аналітичних продуктів.

1. Інформаційно-аналітична довідка. Як правило, містить авторську переробку інформації (частіше відкритої), присвяченої окремим подіям, фактам, проблемам. Документ поєднує точну передачу інформації з авторськими інтерпретаціями. При цьому інформація зазвичай має пріоритет над аналізом: авторські висновки можуть міститися у вступній і заключній частині документів, а також виступати зв'язками повідомлень про різні події. Іноді експертний висновок замінюється відгукми на подію.

2. Аналітична доповідь. На відміну від інформаційно-аналітичної довідки тут автор виступає в ролі експерта і пропонує власне бачення ситуації. Аналітична доповідь часто містить великі фактологічні відомості, однак вони носять прикладний характер, ілюструючи й підтверджуючи висновки доповіді конкретними прикладами.

3. Моніторинг публікацій (огляд). Поняття «моніторинг» (від англ. monitoring – відстеження) використовується в тому випадку, коли мова йде про постійне спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності очікуваному результату [6]. Моніторинг, включаючи інформаційний звіт (прес-кліппінг), є добіркою матеріалів або фрагментів матеріалів ЗМІ (може доповнюватися відомостями з інтернет-публікацій чи інших джерел), як правило, структурованих за підтемами публікацій. Перевагою моніторингів є їхня повнота, тому що до них зараховуються всі публікації за даною проблемою. Недоліки моніторингу обумовлені використанням укладачами контекстного пошуку за ключовими словами – існують теми, за якими визначення ключових пошукових слів ускладнене або неможливе. Крім того, авторський коментар укладачів або відсутній, або обмежується коротким викладом змісту статей і мінімальними статистичними даними. До того ж подібні документи зазвичай досить об'ємні і, відповідно, їх вивчення вимагає значного часу, який замовник не завжди має у своєму розпорядженні.

Основне завдання моніторингу – структурування невичерпного обсягу інформаційного простору й надання найбільш актуального знання. Моніторинг ЗМІ – це не тільки систематичний збір та обробка інформації, а й інструмент, що сприяє прийняттю рішень та отриманню «зворотного

зв'язку» при реалізації проекту, а також оцінці ефективності проведення будь-якої інформаційної кампанії.

Періодичність моніторингу та подальший аналіз дає змогу зробити висновки не тільки щодо кількісних, але й якісних характеристик інформаційного поля, оцінити результативність проведеної стратегії.

Останнім часом одним з затребуваних на ринку послуг є моніторинг блогосфери. Вивчення негативної інформації, що міститься в повідомленнях блогів і форумів, дає змогу детальніше оцінити громадську думку щодо діяльності центральних і місцевих органів державної влади.

4. Контент-аналіз. Полягає в підрахунку кількості публікацій, детальному підрахунку співвідношення позитивних і негативних матеріалів, порівнянні з публікаціями інших періодів і статтями про конкурентів тощо. Контент-аналіз застосовують переважно при наявності великого за обсягом і несистематизованого матеріалу, коли його безпосереднє використання ускладнене. Такий підхід корисний також у випадках, коли важливі для цілей автора категорії характеризуються частотою появи в досліджуваних текстах.

Варто зазначити, що широкого поширення метод контент-аналізу набув у таких дослідженнях: зіставлення текстів одного автора (чи одного друкованого органу), надрукованих у різний період з метою виявлення тенденцій до змін поглядів, позицій респондента; зіставлення текстів, що належать різним авторам (газетам) з метою виявлення відмінностей, властивих цим текстам.

У працях, пов'язаних з застосуванням контент-аналізу, містяться різні оцінки рівня об'єктивності таких досліджень. Проте, безумовно, перевагою контент-аналізу є відтворюваність результатів, отриманих на його основі. Водночас висновки, одержані за допомогою контент-аналізу, можуть бути помилковими – вони багато в чому визначаються підходом автора до формування набору змістових одиниць тексту.

5. Інформаційно-довідкова записка. У ній викладається статична інформація, не підвладна частим змінам (наприклад, соціально-демографічна ситуація в регіонах, економічні показники за певний період, статистика, біографічні дані тощо). Сьогодні інформаційно-довідкова інформація досить часто застосовується як ілюстративний матеріал усередині інших документів.

Зауважимо, що статистичні дані є основою проведення моніторингу та оцінки ефективності державних цільових програм, а без моніторингу та оцінки неможливо вносити корективи для оптимізації та вдосконалення цього процесу.

6. Реферативний огляд. У ньому викладається, як правило без суб'єктивної оцінки, зміст одного або декількох джерел. Реферативна інформація містить основну інформацію, отриману шляхом аналітико-синтетичної переробки змісту першоджерела. Поряд з текстом вона може містити формули, таблиці, ілюстрації. Сміслова відповідність реферату першоджерелу оцінюється методом порівняння їх за основними смисловими аспектами.

Реферативна інформація відіграє інформативну роль (стисле висвітлення змісту публікацій), оцінну роль та комунікативну функцію.

7. Прогнозно-аналітична записка. Процес прогнозування полягає в обробці наявної інформації про стан досліджуваного об'єкту, про закономірності його зміни, що спостерігалися раніше, про конкретні умови його функціонування на сьогодні й перетворення її на систему уявлень (інформацію) щодо майбутнього стану чи поведінки об'єкта. Так, базою для соціально-економічних прогнозів є пізнання конкретних факторів, що визначають розвиток соціально-економічних процесів, кількісних залежностей між факторами й показниками розвитку економіки.

Прогноз носить імовірний характер. Водночас у зв'язку з тим, що він будується на основі аргументованих наукових уявлень про стан і розвиток об'єкта, він має і досить достовірний характер.

Експерти зазвичай обережно ставляться до цього жанру. Нерідко, щоб задовольнити потребу замовника в описі майбутнього, автори уможливно моделюють кілька сценаріїв розвитку подій, виявляючи серед них найімовірніший. Це дає змогу убезпечити автора, знизити рівень його відповідальності і водночас запропонувати замовнику «картину майбутнього».

8. Аналітична записка. Документ є результатом аналітико-синтетичної обробки сукупності документів з певної проблеми (теми, питання), містить зведену згорнуту та узагальнену характеристики взаємопов'язаних об'єктів, фактів, явищ, подій. Вони надають інтерпретовану інформацію, яка орієнтує замовника в документному потоці або в певній проблемі. До того ж під інтерпретацією розуміють не лише висловлювання критичних суджень відносно первинних документів, фактів і концепцій, які аналізують, а й розгортання – внесення в текст необхідних деталей, уточнень, пояснень і коментарів, що забезпечує краще розуміння їх і сприйняття (інформаційне згортання) [7].

У цьому контексті корисним є досвід створеної у 1995 р. в НБУ імені В. І. Вернадського Служби інформаційно-аналітичного забезпечення

органів державної влади (СІАЗ). СІАЗ займається підготовкою матеріалів, орієнтованих безпосередньо на задоволення інформаційно-аналітичних запитів і потреб органів державної влади та місцевого самоврядування. Характерною особливістю інформаційно-аналітичної продукції СІАЗ є широка база посилань, що орієнтує користувача в масивах наявної інформації.

На сьогодні постійними багаторічними партнерами СІАЗ є обласні, міські, районні держадміністрації, а також громадські організації, інформаційні центри в усіх регіонах України загальною кількістю понад 600 колективних абонентів. Послугами СІАЗ користується ряд українських і зарубіжних посольств, ефективний взаємообмін матеріалами здійснюється з Центром політичної кон'юнктури Росії.

Використання фондів НБУВ дає змогу співробітникам СІАЗ визначати місце нової інформації в загальному інформаційному полі, класифікувати її та ефективно використовувати для створення синтезованих інформаційних продуктів, які максимально задовольняють інформаційні потреби користувачів.

Наприклад, оглядово-аналітичний журнал «Україна: події, факти, коментарі» присвячений висвітленню та аналізу найактуальніших подій суспільного життя в економічній, політичній та соціальних сферах, проблемам ефективності державотворчого процесу в Україні. Значна його частина базується на матеріалах з регіональної проблематики.

Серед пріоритетних тем, які розглядаються в цьому журналі, можна назвати такі: діяльність різних гілок влади та суспільна реакція; діяльність політичних партій та громадських організацій у контексті перебігу основних подій суспільно-політичного життя; ситуація в регіонах України; питання розвитку соціально-економічної сфери; взаємовідносини з ЄС, Росією, СНД та інші актуальні події політичного життя України.

Замовники інформації СІАЗ у центральних органах державної влади за допомогою журналу мають можливість одержати оперативну й систематично оновлювану інформацію про перебіг суспільних перетворень на місцях, про оцінку громадською думкою діяльності місцевих органів державної влади тощо.

Загальновідомо, що поширення прогностичної інформації сприяє гармонізації суспільного життя, більш ефективній діяльності управлінських структур. Тому одним з напрямів роботи СІАЗ є підготовка інформаційно-аналітичних продуктів «на випередження». Ідеться про підготовку експертних оцінок, аналітичних довідок та прогнозів з тих проблем, які

вже найближчим часом можуть стати ключовими. Наприклад, в інформаційно-аналітичному бюлетені «Прогнози» висвітлювалися як ситуація в цілому (тобто прогнозування її перспективного розвитку, наукові рекомендації щодо вирішення проблем), так і розгляд зустрічних процесів прийняття рішень відповідними структурами (зокрема, органами державної влади), реалізації цих рішень та ефективності їх дії.

Для керівників та їхніх референтів на базі моніторингу оперативної інформації електронних видань СІАЗ готує бюлетень «Резонанс». Бюлетень висвітлює діяльність органів виконавчої, законодавчої та судової влади, місцевого самоврядування. У стислій формі аналізуються актуальні питання міжнародного співробітництва й суспільно-політичного життя, економічний стан та правові відносини в Україні.

Внеском СІАЗ у вдосконалення зв'язків органів державної влади з громадськістю у сфері вдосконалення правових відносин у різних сферах суспільного життя є видання спільно із Секретаріатом Кабінету Міністрів інформаційно-довідкового бюлетеня «Влада для громадян». Слід зазначити, що матеріали різних тематичних випусків цього бюлетеня для широкого поширення виставлялися на сайтах органів державної влади всіх рівнів.

Реферативний бюлетень матеріалів ЗМІ, у якому висвітлюються проблеми підвищення ефективності наукової діяльності, проблеми реформування української науки, подається інформація про здобутки вітчизняної науки та висвітлюється досвід розвитку наукових досліджень за кордоном, називається «Шляхи розвитку української науки».

Певним внеском у теоретичне осмислення процесу інформатизації в Україні став журнал «Проблеми інформатизації». На базі моніторингу оперативної інформації електронних видань і блогосфери висвітлюються такі основні теми журналу: офіційна інформація, відгуки офіційних осіб; інформаційні технології; інформаційний суверенітет; розвиток соціальних інформаційних комунікацій; глобальні інформаційні впливи; організація захисту інформаційних ресурсів; проблеми інфосфери в соціологічному вимірі [8].

Як бачимо, різноманітність видань СІАЗ дає можливість зафіксувати, проаналізувати й донести до всіх замовників, зокрема органів державної влади, різні сторони розвитку демократичного процесу, що відбуваються в українському суспільстві.

Досвід і володіння інформацією – основа будь-якої професії, у тому числі й аналітика. Аналітики СІАЗ завжди в курсі подій, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності країни, адже саме поінформованість –

головний показник успішності фахівця. Потенціал бібліотечних установ, у тому числі НБУВ, допомагає їм продукувати широкий спектр інформаційних продуктів, виконаних на достатньо високому якісному рівні.

Таким чином підтверджується теза щодо перспективи розвитку бібліотек як важливої складової в інформаційному супроводі діяльності центральних і місцевих органів державної влади для вирішення ними нагальних питань.

Список використаних джерел

1. *Браун П.* Посібник з аналізу державної політики / П. Браун ; пер. з англ. – К. : Основи, 2000. – 243 с.
2. Роль аналітичних центрів на ринку політичного аналізу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dipcopus-info.at.ua/news/rol_analitichnikh_centriv_na_rinku_politichnogo_analizu_v_ukrajini/2010-02-02-42. – Назва з екрана.
3. *Ібрагімова І.* Організація системи інформаційної підтримки державного управління (загальні аспекти комунікаційної політики) / І. Ібрагімова // Аналітичні записки з розробки напрямків державної політики ; уклад. В. Є. Романов, О. І. Кілієвич. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – С. 26–40.
4. Колегам бібліотекарям [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://school156.edu.kh.ua/bloteka/vii_kolegam_bibliotekaryam. – Назва з екрана.
5. *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти [монографія] / І. В. Арістова ; за заг. ред. О. М. Бандурки : – Х. : Вид-во УВС, 2000. – 368 с.
6. *Телешун С. О.* Моніторинг джерел інформації в системі державного управління : навч. посіб. / С. О. Телешун, І. В. Рейтерович ; за заг. ред. С. О. Телешуна. – К. : НАДУ, 2009. – 36 с.
7. *Виноградов М.* Информация и аналитика в одном флаконе [Електронний ресурс] / М. Виноградов. – Режим доступу: http://www.propaganda.ru/ru/community/materials_our_experts/pr_expert_files/63_47.html. – Загл. с екрана.
8. *Горовий В. М.* Розвиток інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у процесі демократичних перетворень українського суспільства / В. М. Горовий, Т. Ю. Гранчак, Л. А. Чуприна [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2009. – 64 с.